

Юридичні науки

УДК 347.73

Оліярська Анна Сергіївна

студентка факультету юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Янченко Максим Валентинович

студент факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Дудар Вікторія Сергіївна

студентка факультету юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ У ПРОТИДІІ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню основних шляхів підвищення результативності у протидії фінансовому шахрайству в Україні. Проведено аналіз основних видів шахрайських схем, зокрема маніпуляції з фінансовими операціями, використання шкідливого програмного забезпечення, а також зловживання довірою. Також розглядаються сучасні методи шахрайства, зокрема використання новітніх технологій та криптовалют, що ускладнюють виявлення і боротьбу з такими злочинами. Розглянуто міжнародний досвід, зокрема співпрацю України з ЄС у межах програми EUAF, яка сприяє вдосконаленню механізмів боротьби з шахрайством за рахунок новітніх ІТ-інструментів та підвищення кваліфікації фахівців. Визначено ключові напрями підвищення результативності протидії фінансовим злочинам, серед яких*

удосконалення законодавства, формування ефективної політики інформаційної безпеки та розвиток міжнародної співпраці.

***Ключові слова:** фінансове шахрайство, EUAF, діджиталізація, інформаційна безпека, міжнародна співпраця.*

Фінансове шахрайство є комплексним злочином, який становить серйозну загрозу економічній безпеці держави та її громадян. Воно охоплює широкий спектр шахрайських дій, включаючи незаконні банківські операції, кредитне шахрайство, шахрайство з цінними паперами, інтернет-шахрайство та інші види незаконного привласнення фінансових ресурсів. В умовах стрімкого розвитку глобалізації та цифрових технологій форми та способи фінансового шахрайства постійно змінюються та вдосконалюються, що значно ускладнює роботу державних органів у боротьбі з цим явищем. Як країна, що перебуває в процесі реформування своєї правової та фінансової системи, Україна потребує створення ефективних механізмів правового вирішення цих викликів. У цьому контексті дослідження шляхів підвищення ефективності запобігання фінансовому шахрайству є надзвичайно важливим.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження шляхів підвищення ефективності запобігання фінансовому шахрайству в Україні зумовлена кількома важливими факторами. По-перше, стабільності фінансового сектору України загрожує значне зростання кількості фінансових злочинів, особливо в умовах діджиталізації економічної діяльності. По-друге, недосконале правове регулювання та неналежна координація між фінансовими установами, правоохоронними та судовими органами ускладнюють процес запобігання та розслідування фінансових злочинів. По-третє, міжнародні стандарти боротьби з фінансовими злочинами вимагають від України не лише внесення відповідних законодавчих змін, а й запровадження ефективних механізмів нагляду,

контролю та відповідальності за фінансові злочини. Таким чином, темою цього дослідження є аналіз існуючих проблем та пошук дієвих шляхів підвищення ефективності запобігання фінансовому шахрайству в Україні. Аналізуючи публікації українських дослідників, варто відзначити їхній акцент на основних шляхах підвищення результативності протидії фінансовому шахрайству. Наприклад, Ю. Коваленко [1, с.113] розглядає питання інституційної довіри до фінансових ринків, підкреслюючи її важливість для стабільності економіки. У свою чергу, Т. Паєнко [2, с. 134] наголошує на необхідності посилення уваги до процесів інституціоналізації регулювання фінансових потоків, зокрема через механізми контролю на фінансовому ринку. О. Користін [3, с. 54] та А. Мамишев [4, с. 88] аналізують різні підходи до протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, з особливою увагою до ефективності правових та регуляторних заходів. Західні економісти також значну увагу приділяють ролі міжнародних організацій у боротьбі з відмиванням грошей. О. Давидюк, Г. Іванова та М. Шаренко [5, с. 113] акцентують на вдосконаленні фінансування трансферу технологій в межах ЄС, а Л. Товкун, О. Давидюк та М. Шаренко [6, с. 59] досліджують формування нормативних засобів для оцінки ефективності технологій. О. Давидюк, Г. Клієрі та М. Шаренко [7, с. 52] вивчають фінансування трансферу технологій за рахунок небанківського фінансового ринку в умовах воєнного стану. Г. Гірокс [8] аналізує маніпуляції в бухгалтерії та ризики відмивання грошей в умовах сучасної економічної ситуації. Така увага науковців підкреслює важливість тематики для глобальної фінансової стабільності, що є особливо актуальним для України з огляду на її інституційне середовище та специфічні ризики фінансового сектору. Важливість аналізу цих аспектів свідчить про необхідність комплексного підходу до розробки стратегій протидії фінансовому шахрайству, що включає як національні, так і міжнародні зусилля.

Мета статті полягає в дослідженні та аналізі основних шляхів підвищення результативності протидії фінансовому шахрайству в Україні.

Виклад основного матеріалу. Фінансове шахрайство можна визначити як протиправну дію, спрямовану на отримання чужих грошей або майна шляхом обману чи зловживання довірою. Це визначення підкреслює ключові елементи, що відрізняють шахрайство від інших майнових злочинів. Шахраї завжди використовують маніпуляції, щоб змусити жертви добровільно передати свої активи або права. Важливо зазначити, що фінансове шахрайство — це не лише привласнення фізичного майна, а й психологічний вплив на жертву для досягнення своїх цілей.

Шахрайство також може включати порушення в сфері кредитування, фінансування та оподаткування. Згідно з міжнародними документами, такими як Конвенція про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств [9], шахрайство розглядається не лише як національне порушення, але й як міжнародний злочин, що завдає шкоди не лише окремим особам, але й державам та міжнародним фінансовим інституціям.

Стаття 190 Кримінального кодексу України [10] визначає шахрайство як незаконні дії, спрямовані на заволодіння чужим майном або отримання права на нього шляхом обману чи зловживання довірою. Ця стаття підкреслює два основні елементи, що складають суть шахрайства: обман і зловживання довірою, які є основними інструментами, що використовуються злочинцем для досягнення своїх цілей. Ключовим аспектом визначення шахрайства є те, що потерпілий, піддаючись обману, добровільно передає своє майно або права на нього шахраєві. Це важлива відмінність між шахрайством і іншими злочинами проти власності, такими як крадіжка, де вилучення майна відбувається без згоди власника.

Згідно зі статтею 190 Кримінального кодексу України, не лише визначаються дії, що складають шахрайство, але й підкреслюється психологічний аспект цього злочину. Зловмисник здійснює психологічний

вплив на жертву, що може призводити до ухвалення неадекватних рішень. Таким чином, шахрайство стає не просто актом заволодіння майном, а складним процесом, що включає маніпуляцію, довіру та свідомість жертви. Основними ознаками фінансового шахрайства є невиконання вимог під час грошових операцій, зловживання службовим становищем для отримання неправомірної вигоди, а також отримання та використання приватної інформації з метою привласнення коштів осіб. Фінансове шахрайство можна також розглядати через призму господарської діяльності відповідно до статті 222 Кримінального кодексу, де відповідальність настає у випадку надання неправдивої інформації, що може стосуватися питань податків, кредитів або подання документів.

Фінансові шахраї застосовують різноманітні методи для введення в оману своїх жертв і отримання вигоди. Ці методи можуть бути як складними та детально продуманими, так і спрощеними, залежно від вразливостей людей та інформаційного середовища. Основні з цих методів включають:

1. Підроблені електронні листи, які намагаються імітувати законні повідомлення від банків, компаній чи інших організацій;
2. Маніпуляції та техніки переконання, які викликають довіру і стимулюють жертву до швидких дій, створюючи вигляд терміновості;
3. Шкідливе програмне забезпечення, яке встановлюється на комп'ютер чи мобільний пристрій для збору даних або злому системи, що дозволяє зловмисникам отримати доступ до банківських рахунків;
4. Схеми «Понці», де гроші нових інвесторів використовуються для виплати прибутків старшим інвесторам без реальних інвестицій;
5. Дії шахраїв під виглядом представників влади чи правоохоронних органів, які намагаються отримати конфіденційну інформацію або вимагати гроші;

Захист від фінансових шахрайств вимагає уважного ставлення до інформаційної безпеки, обережності при взаємодії з невідомими джерелами та вміння розпізнавати потенційно шахрайські ситуації.

Таким чином, фінансове шахрайство — це складне соціальне і правове явище, яке виходить за рамки простого привласнення майна і вимагає аналізу маніпулятивних технік, обману та психологічного впливу на жертву. Важливим завданням є розробка ефективних інструментів захисту, що передбачають як юридичні, так і інформаційно-освітні заходи. Поширення знань про типові схеми шахрайства та принципи інформаційної безпеки здатне мінімізувати ризик стати жертвою шахраїв. Сучасне суспільство повинно зосередитися на попередженні шахрайства, посиленні правової відповідальності та забезпеченні ефективного міжнародного співробітництва для боротьби з цим явищем. Еволюція фінансових злочинів в Україні зумовлена стрімким розвитком технологій, змінами у соціально-економічному середовищі та здатністю злочинців пристосовуватися до нових умов.

Основні тенденції у сфері фінансових злочинів:

1. Сучасні злочинці активно використовують новітні технології для здійснення шахрайських дій, проведення кібератак та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення. Це викликає необхідність адаптації правових норм до нових загроз у цифровому середовищі.

2. Анонімність, притаманна криптовалютам, створює нові можливості для здійснення фінансових операцій у рамках кіберзлочинного середовища, що ускладнює виявлення та покарання правопорушників.

3. Злочинці використовують міжнародні фінансові зв'язки для ухилення від відповідальності, що вимагає координації зусиль між державами у сфері боротьби з транснаціональною фінансовою злочинністю.

4. Економічна нестабільність стимулює зростання фінансових злочинів, оскільки злочинці використовують уразливість людей та підприємств для реалізації своїх схем.

5. Злочинці використовують маніпуляції та психологічний тиск для отримання конфіденційної інформації, що потребує підвищення обізнаності населення та впровадження заходів для захисту особистих даних.

6. Відзначається зростання масштабу та складності атак на фінансові системи, що вимагає від держави і приватного сектору вдосконалення існуючих механізмів реагування на такі загрози.

7. У відповідь на зростаючі ризики, національні та міжнародні організації активізують свої зусилля в боротьбі з фінансовими злочинами, розробляючи нові правові інструменти та ініціативи для покращення співпраці між країнами.

З метою підвищення ефективності протидії фінансовому шахрайству Україна реалізує ряд ключових кроків, які також включають співпрацю з Європейським Союзом. Одним із перших кроків стало розроблення законодавчих ініціатив, спрямованих на вдосконалення правової бази для боротьби з фінансовим шахрайством. 20 серпня 2024 року Верховна Рада України ратифікувала угоду з Європейським Союзом про участь у програмі ЄС щодо боротьби із шахрайством (EUAF) [11].

Програма EUAF має на меті забезпечення фінансування для впровадження сучасних ІТ-інструментів, які підсилять транснаціональну співпрацю у боротьбі з фінансовими злочинами. Серед основних напрямків діяльності програми передбачено:

- Підтримка фінансових розслідувань. Програма включає технічну та оперативну допомогу відповідним органам для проведення детальних фінансових перевірок. Це дозволяє забезпечити глибше і ефективніше розслідування фінансових злочинів.

- Нарощування ІТ-потенціалу. Одна з основних цілей програми полягає в обміні даними та вдосконаленні технологічних можливостей для покращення моніторингу фінансових потоків. Впровадження новітніх інформаційних технологій допоможе у швидкому виявленні підозрілих операцій та зменшить ризик шахрайства.

- Спеціалізоване навчання та дослідження. Програма надає можливості для підвищення кваліфікації фахівців, які займаються боротьбою з фінансовими шахрайствами. Це включає тренінги, семінари та стажування за участю експертів із країн ЄС.

На підставі викладеного, можна зазначити, те що участь України в програмі EUAF є стратегічним кроком у посиленні національної безпеки в фінансовій сфері. Завдяки підтримці ЄС Україна не тільки покращує законодавчу базу, а й отримує доступ до сучасних технологій, які дозволяють ефективніше моніторити фінансові потоки та запобігати шахрайству. Програма забезпечує підготовку та підвищення кваліфікації українських фахівців, що допомагає країні адаптуватися до нових викликів та сприяє ефективній боротьбі з транснаціональними фінансовими злочинами.

Заступник міністра фінансів України з питань європейської інтеграції Юрій Драганчук зазначив, що участь України в програмі EUAF дозволить отримати важливі знання та професійну підготовку у сфері захисту фінансових інтересів як України, так і ЄС. Ця ініціатива посилить інституційну спроможність України у впровадженні системи протидії шахрайству відповідно до європейських стандартів.

Після підписання законопроекту Президентом України Володимиром Зеленським, Україна стане першою країною, яка офіційно приєднається до програми EUAF, не будучи членом ЄС. Програма EUAF (EU Anti-Fraud Programme) є ключовим інструментом для протидії шахрайству, корупції та іншим незаконним діям, які впливають на фінансові інтереси

Європейського Союзу. Бюджет цієї програми на період 2021-2027 років складає 114,2 мільйона євро, що свідчить про серйозні наміри ЄС підтримати держави у зміцненні їх спроможностей у розслідуванні фінансових злочинів.

Основні шляхи підвищення результативності протидії фінансовому шахрайству в рамках програми EUAF:

1. Участь України в програмі EUAF передбачає оновлення національного законодавства у відповідності до європейських стандартів, що забезпечить більш ефективну правову основу для боротьби з фінансовими злочинами.

2. Впровадження новітніх інформаційних технологій, таких як блокчейн та аналітика великих даних, дозволить забезпечити прозорість фінансових операцій та швидше виявляти шахрайські дії.

3. Програма EUAF сприятиме налагодженню тісної співпраці між Україною та країнами ЄС, що дозволить обмінюватися досвідом та інформацією щодо кращих практик у боротьбі з фінансовим шахрайством.

4. За допомогою програми EUAF українські фахівці отримують доступ до навчальних програм та ресурсів, що підвищить їхню готовність до реагування на нові виклики у сфері фінансових злочинів.

5. Програма стимулює впровадження механізмів, які забезпечують більшу прозорість у фінансових операціях та підзвітність для всіх учасників процесу.

6. Участь у програмі передбачає активну участь громадянського суспільства у моніторингу фінансових процесів, що сприятиме підвищенню обізнаності населення про шахрайські схеми.

Таким чином можна вважати, що еволюція фінансових злочинів в Україні, зумовлена технологічним розвитком та глобальними змінами, потребує нових підходів до протидії. Співпраця з Європейським Союзом через участь у програмі EUAF є важливим кроком у зміцненні потенціалу

України для боротьби з фінансовим шахрайством за європейськими стандартами. Ця програма сприяє інтеграції сучасних технологій та інструментів, таких як блокчейн та аналітика великих даних, що забезпечують прозорість і контроль фінансових потоків. Окрім цього, навчальні ініціативи та тісніша співпраця з країнами ЄС дозволять українським фахівцям підвищити професійний рівень, зокрема в питаннях розслідувань та запобігання шахрайським схемам. Такий комплексний підхід забезпечує більшу прозорість фінансових операцій, підвищує відповідальність державних і приватних структур, а також покращує обізнаність населення щодо ризиків шахрайства.

Висновок. Підвищення ефективності протидії фінансовому шахрайству є важливим завданням для державних установ, бізнесу та фінансових організацій. Щоб досягти цієї мети, необхідний комплексний підхід, який включає кілька ключових напрямів. Перш за все, варто вдосконалити законодавчу базу, прийняти нові нормативні акти, що регулюють боротьбу з фінансовими злочинами, а також підвищити відповідальність за фінансове шахрайство. Крім того, посилення регулювання у фінансовій сфері допоможе створити більш жорсткі вимоги до банків та інших установ у виявленні й попередженні шахрайських схем.

Паралельно з цим важливим є підвищення професійної підготовки персоналу: проведення регулярних тренінгів для працівників фінансових установ допоможе їм швидше та ефективніше виявляти шахрайство, що еволюціонує. Додатково, використання новітніх технологій, таких як аналітичні системи та штучний інтелект, дозволить автоматизувати моніторинг фінансових операцій і миттєво визначати підозрілі дії, а блокчейн — забезпечити прозорість та надійність транзакцій.

Ключовим аспектом є також активна співпраця між різними організаціями: державними органами, правоохоронними структурами, приватними компаніями і міжнародними партнерами. Така взаємодія

дозволить обмінюватися інформацією та найкращими практиками, що значно посилить захист від шахрайства. Підвищення обізнаності громадян також має значення — інформаційні кампанії допоможуть людям розпізнавати ознаки шахрайства та уникати небезпеки. Для підтримки ефективності таких заходів потрібен постійний моніторинг та аналіз їх результативності, щоб вчасно коригувати стратегії.

Комплексне використання цих підходів здатне значно посилити боротьбу з фінансовим шахрайством в Україні, захистити права споживачів і сприяти стабільності національної фінансової системи.

Література

1. Коваленко Ю.О. Інституційна довіра у національному фінансовому секторі та система гарантування банківських депозитів. *Малий і середній бізнес (право, держава, економіка)*. 2015. № 1–2. С. 106–113. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ijpQIzwAAAAJ&hl=uk&oi=sra> (дата звернення: 14.11.2024).

2. Паєнко Т. В. Інституціоналізація фіскального регулювання фінансових потоків: монографія. К: ДКС центр, 2013. 294 с. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/45e95e75-2f42-4404-bf05-99025eb0d9ec> (дата звернення: 14.11.2024).

3. Користін О. Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: монографія. К.: Наука, 2009. 336 с. URL: <https://g.co/kgs/eRSYEFF> (дата звернення: 14.11.2024).

4. Мамишев А. В. Ризикоорієнтований підхід до виявлення аудитором фінансових шахрайств і злочинів із відмивання грошей. *Фінанси України*. 2013. № 4. С. 80–88. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/7_2011/40.pdf (дата звернення: 14.11.2024).

5. Davydiuk O., Ivanova H., Sivash O., Lisohorova K., Klierini H., Sharenko M. Directions for improving the concept of technology for the purpose

of financial support for their transfer within the European Union. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2024. 1 (13 (127)). P. 113-121. URL: <https://journals.uran.ua/eejet/article/view/299032/291758> (дата звернення: 14.11.2024).

6. Tovkun L., Davydiuk O., Ostapenko I., Sharenko M., Shulga T. Formation of regulatory means to fix technology efficiency criteria for its further financing and budge support. The experience of Ukraine and prospects for improvement under the conditions of martial law. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2022. Vol. 6/13 (120). P. 59-66. URL: <http://journals.uran.ua/eejet/article/view/268514/265789> (дата звернення: 14.11.2024).

7. Davydiuk O., Klierini H., Sharenko M., Shovkoplias H., Shvydka T. Development of directions for modernizing means of technology transfer financing at the account of the non-banking financial market under martial law. The example of Ukraine. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2022. Vol. 5/13 (119). P. 52-59. URL: <http://journals.uran.ua/eejet/article/view/265789/262266> (дата звернення: 14.11.2024).

8. Giroux G. Accounting Fraud: Maneuvering and Manipulation, Past and Present. New York: Business Expert Press, 2014. 225 p.

9. Конвенція щодо захисту фінансових інтересів Європейських співтовариств: Акт Ради ЄС від 26 липня 1995 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/konventsija-pro-zakhist-fin-interesiv-es.pdf> (дата звернення: 14.11.2024).

10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.11.2024).

11. Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, про участь України в програмі

Союзу щодо боротьби із шахрайством: Закон України від 20 серпня 2024 року № 3904-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/II11286I?ed=2024_08_20 (дата звернення: 14.11.2024).